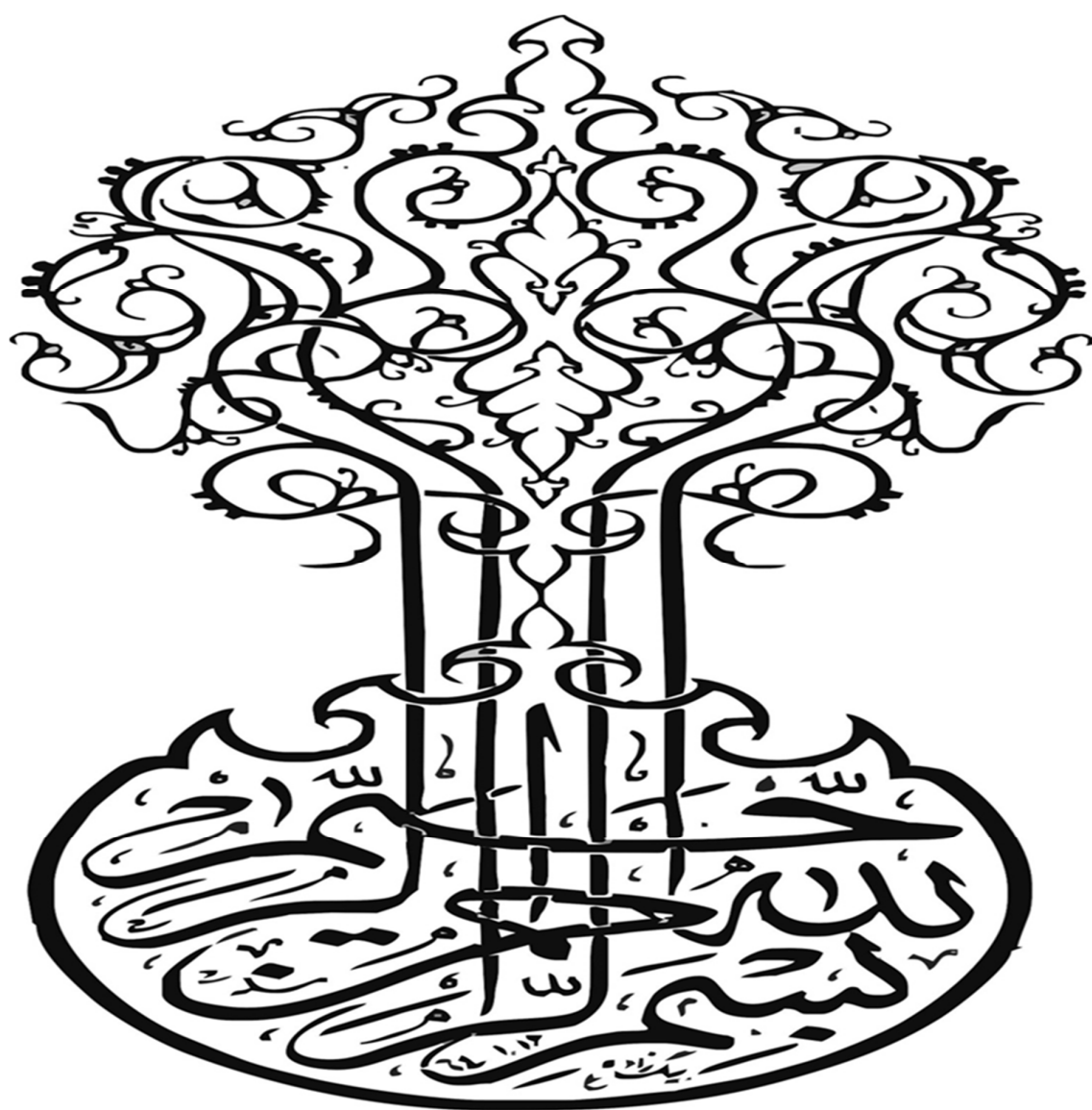

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

مدرسه علمیه حکیمه سپاهان شهر (سلام ..۱ علیها)

مقاله (سطح دو حوزه)

عنوان

بررسی آسیب ها و پیامدهای منفی کاهش جمعیت

پژوهشگر

سمیه کریمی

تابستان ۱۳۹۴

چکیده

بررسی آسیب‌ها و پیامدهای منفی کاهش جمعیت در سبک زندگی اسلامی نقش موثری را ایفا می‌نماید. لذا پژوهش حاضر با هدف علل کاهش جمعیت به بررسی و پیامدهای منفی آن می‌پردازد. هدف از این پژوهش، شناخت سیاست‌های کنترل جمعیت، به عنوان یک معضل اجتماعی و سیاسی و پیش‌گیری از آن برای حفظ بقای نسل می‌باشد. اهداف نهفته در این جریان، با ابزارهای فرهنگی همچون تبلیغات، ترویج مدرنیته، و تبعیت از سیاست‌های بهداشتی یونسکو در کشورهای اسلامی رشد یافت و زمینه‌های اجتماعی، مثل گسترش بزهکاری، رواج دیدگاه‌های فمینیستی و طلاق، آن را حمایت کرد. کنترل جمعیت در ایران پیامدهای ناگواری را به ارمغان آورده که از جمله تأثیرات آن در درازمدت می‌توان به تضعیف نیروی دفاعی کشور، کاهش نیروهای جوانان و نخبه، برهم خوردن تعادل جمعیتی و تهدید مذهب شیعه اشاره کرد. این پژوهش با رویکردی نظری و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، به بررسی پیامدها و آسیب‌های کاهش جمعیت می‌پردازد.

کلید واژه:

آسیب: زخم، عیب و نقص، درد، رنج، گزند، آزار، زیان، خسارت.^۱

آسیب شناسی: شناخت درد و رنج و خسارت.^۲

کاهش جمعیت: کاهش میزان مولید یا رشد جمعیت را می‌گویند.^۳

۱ محمدعین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۵۸، ذیل واژه
۲ حسن عمید، فرهنگ عمید، ج ۱، ص ۴۴، ذیل واژه.
۳ ابتکار و شاهویی، ۱۳۸۱، ص ۵۹

مقدمه

امروزه مسئله کنترل جمعیت و شعار «جمعیت کمتر، زندگی بهتر» به قدری جدی گرفته شده و هیاهو و تبلیغات بر سر عواقب و خطراتی که برای آن شمرده می شود به قدری فراگیر گشته، که کمتر کسی مجال تفکر، تحلیل در این مسئله را می یابد. متأسفانه این ذهنیت چنان حاکم گشته تا حدی که گاه انسان متحیر می ماند چگونه عقل سلیم تحت تأثیر تبلیغات فریبنده ای قرار می گیرد که با اندکی توجه و دقت، نادرست بودنشان قابل تشخیص است.

متأسفانه آسیب ها و پیامدهای منفی کاهش جمعیت در جامعه ما به درستی تبیین نشده است. با اینکه در چند سال اخیر تلاشهای در این زمینه شده است که مردم را از این آسیب ها آگاه کنند ولی هنوز جامعه تحت تاثیر فرهنگ کاهش جمعیت و تک فرزندی قرار دارد. جمعیت از عوامل مختلفی نظیر عوامل تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... تاثیر می پذیرد؛ هر چند تغییراتش کند و نامحسوس است اما تعیین کننده سرنوشت جوامع است همین امر سبب شده که حاکمان نسبت به تغییرات جمعیتشان بی تفاوت نباشند. جمعیت شکنی و تلاش برای کاهش جمعیت و پیر سازی ساختار جمعیتی رویکرد کشورهای استعمارگر است تا اهداف خود را با هزینه کمتری پیگیری نمایند. کاهش جمعیت در سن کار، افزایش مهاجران خارجی و از همه مهمتر تهدیدهای فرهنگی و امنیتی، آسیب های قابل پیش بینی و مهمی هستند که باید مورد توجه مردم و مسئولان قرار بگیرد. اهمیت و ضرورت آسیب ها و پیامدهای کاهش جمعیت از آن جهت است که تلاش شود تا تغییرات جمعیتی در مسیر داشتن جمعیت مطلوب و بهینه قرار گیرد. بنابر این آنچه از طریق آگاهی آسیبها و پیامدها جمعیتی باید اعمال شود، حفظ تعادل و پویایی ساختار کل جمعیت است. زیرا ساختار جمعیت همانند یک اندام واره است که باید بین تمام بخش های آن تعادل پویا و تجدید شونده برقرار باشد و نمی توان یک وضعیت جمعیتی ثابت را یک وضعیت مطلوب قرار داد. زیرا تغییرات جمعیت از عوامل جمعیتی ناشی می شود و این عوامل در مسیر تحول کشورها تاثیر به سزایی می گذارد. هدف از شناسایی آسیب ها و پیامدهای منفی کاهش جمعیت در جامعه اسلامی، رسیدن به امنیت ملی بالاتر، کوششی برای توسعه اقتصادی، صنعتی، محلی مخصوص برای تعالی فرهنگ کشور و رسیدن به خودکفایی و استقلال واقعی در همه زمینه هاست

آیا تا به حال درباره‌ی هزینه‌های نگهداری از سالمند فکر کرده‌اید؟ برای این که بدانید این هزینه تا چه اندازه سنگین است با هم به یکی از کشورهای پیش‌رفته‌ی اروپایی سری می‌زنیم. سوئد در اروپا کشوری مثال‌زدنی در زمینه‌ی پیشرفت است. این کشور با مساحت ۹۶۴,۴۴۹ کیلومتر مربع، سومین کشور بزرگ اروپا از نظر مساحت می‌باشد. جمعیت مقیم سوئد بیش از ۹,۲ میلیون نفر است که تقریباً ۷,۹ میلیون نفر آن را سوئدی‌ها تشکیل می‌دهند.

بحران میزان باروری و تجدید نسل، کاهش حجم کل جمعیت ملی، بحران کاهش نیروی در سن کار، بحران سالمندی جمعیت و افزایش مهاجرت‌های بین‌المللی و تغییرات هویتی و فرهنگی، از مهم‌ترین مصادیق چالش‌های جمعیتی به شمار می‌آیند.

در حدود پانزده درصد سوئدی‌ها را مهاجران تشکیل می‌دهند. مهاجرت فراوان به سوئد موجب شده این کشور به کشوری چند ملیتی تبدیل شود. رشد جمعیتی سوئد در حدود نیم درصد است که دوسوم آن مدیون ورود مهاجران است.

وقتی جمعیت کار کم باشد، باید زنان که مادران جامعه هستند مشغول کار شوند؛ از همین رو ۷۹ درصد زنان در سوئد تمام وقت کار می‌کنند. این در حالی است که حد متوسط زنان شاغل در اتحادیه‌ی اروپا ۵۶ درصد است.

در حال حاضر خود سوئدی‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که باید به افزایش جمعیت فکر کنند. هم‌زمان با مسأله‌ی مهاجرت، تعداد زاد و ولد در این کشور با رشد فزاینده‌ی خود روبرو است.

نکته‌ی بسیار مهم درباره‌ی سوئد، آمار بالای جمعیت سالمند در این کشور است که کارشناسان جمعیتی این کشور را نسبت به آینده نگران کرده است.

هزینه‌های مراقبت از سالمند در خانه‌های مراقبت‌های ویژه و خانه‌های عادی، توسط مالیات‌های شهرداری تأمین می‌شود. هزینه‌های مراقبت از سالمندان در سال ۲۰۰۵ در سوئد بالغ بر ۸.۷۶ میلیارد دلار بوده است. بخش عمده‌ی این هزینه توسط مالیات‌های شهرداری‌ها و یارانه‌های دولتی تأمین شده است. نکته‌ی جالب توجه این است که فقط چهار درصد از این مبلغ توسط خود سالمندان پرداخت شده است. در سال ۲۰۲۰ نیاز به خدمات در سالمندان به سبب افزوده شدن به تعداد افراد بالای هشتاد سال افزایش می‌یابد. به علاوه کسانی که در سال‌های ۱۹۶۰ به دنیا آمده‌اند به سنین بازنشستگی می‌رسند که مفهوم آن این است که هزینه‌های پرداخت حقوق بازنشستگی افزایش می‌یابد.

این در حالی است که نسبت شهروندانی که در مشاغل درآمدزا فعالیت می‌کنند، تا این سال‌ها کاهش می‌یابد. این افزایش سالمندان یک چالش بزرگ برای جامعه‌ی سوئد خواهد بود. این افزایش سالمندان بالای هشتاد سال نیاز به خدمات بیشتری را ایجاد می‌کند و این در حالی خواهد بود که کسانی که هزینه‌های این خدمات را فراهم می‌کنند تعداد کمتری از افراد جامعه را نسبت به دریافت‌کنندگان خدمات تشکیل خواهند داد.^۱

اگر نسبت هزینه‌های مراقبت از سالمندان سوئد را به بودجه‌ی کشور خودمان مثلاً در سال ۹۲ حساب کنیم، باید بگوییم با بودجه ۷۲۷ هزار میلیارد تومانی سال ۹۲ حدود یک بیست و هفتم بودجه‌ی مملکت را باید صرف مراقبت از سالمندان کنیم؛ البته فراموش نکنید که جمعیت سالمند ما در سال ۱۴۲۰ حدود بیست میلیون نفر خواهد شد؛ یعنی بیش از دو برابر کل جمعیت فعلی سوئد. این نکته را هم از یاد نبریم که در سال ۱۴۸۰ جمعیت ایران به سی و یک میلیون نفر خواهد رسید که نزدیک به نیمی از آن سالمند خواهد بود.^۲

حالا خودتان قضاوت کنید: چه آینده‌ای در انتظار جامعه‌ای است که به سوی تک فرزندی می‌رود؟

با کمی دقت در آماری که ارائه شد معلوم می‌شود، سالمندانی که آخرین سال‌های عمر خود را باید در خانه‌ی سالمندان بگذرانند، پدر و مادرهایی هستند که در دهه‌ی شصت به بعد به دنیا آمده و پس از ازدواج هم بیش از یک یا دو فرزند نیاورده‌اند.

^۱ مشفق، محمود و همکاران (۱۳۸۹)، لزوم تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی ایران، تهران، مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.

^۲ عباسی‌ولدی، چرا باید از سالمندی جمعیت نگران باشیم

نتیجه گیری

سیاست کنترل جمعیت که با توصیه کشورهای غربی و با حمایت سازمان های بین المللی در ایران اجرا شد، امروزه باعث تهدید نسل شیعه شده است و نرخ رشد جمعیت ایران را به ۱/۳ درصد کاهش داده که می تواند زنگ هشدار برای افق چشم انداز آینده کشور تلقی گردد.

از پیامدها و آسیبهای کاهش جمعیت بحث سالخوردگی جمعیت است که جنبه های مختلف این پدیده مورد توجه محققان حوزه های مختلف قرار گرفته است و مقام معظم رهبری بارها در بیانات خود با هشدار در خصوص خطر کاهش جمعیت، بر لزوم تغییر سیاست های جمعیتی کشور تاکید کرده اند؛ لذا اهمیت و ضرورت تغییر سیاست های جمعیتی بر کسی پوشیده نیست و مسئولان امر باید در راستای این مهم گام هایی را بر می داشتند اما متأسفانه تا به امروز جز برخی اظهار نگرانی ها و هشدار دادن های پیاپی از سوی مسئولان، اقدام خاص دیگری دیده نشده است.

حضرت امام خمینی (ره) در این باره فرموده اند: "مملکت ایران باید ۳۵ میلیون حالا می گویند جمعیت دارد. وسعتش آنقدر است که برای ۱۵۰ میلیون تا ۲۰۰ میلیون جمعیت کافی است، یعنی اگر ۲۰۰ میلیون جمعیت داشته باشد، در ایران به رفاه زندگی می کنند."^۱

مقام معظم رهبری "مدظله العالی" نیز در همین رابطه فرموده اند: «ما کشور قدرتمندی هستیم، ما کشور دارا و توانایی هستیم، از لحاظ منابع، ما در رتبه های بالای جهانی هستیم. در بعضی از منابع، رتبه اولیم، در ترکیب نفت و گاز، ما در دنیا اولیم، از همه کشورهایی که دارای نفت هستند یا دارای گاز هستند، مجموع نفت و گاز ما بیشتر است.

از لحاظ منابع و معادن اساسی، کشور غنای بالا و فراوانی دارد، از لحاظ نیروی انسانی، ما هفتاد و پنج میلیون نفر جمعیت داریم، این جمعیت عامل خیلی مهمی است... من این را همین جا عرض بکنم، جمعیت جوان و با نشاط و تحصیل کرده و با سواد کشور، امروز یکی از عامل های مهم پیشرفت کشور است، در همین آمارهایی که داده می شود نقش جوان های تحصیل کرده و آگاه و پرنشاط و پرنیرو را می بینید ما باید در سیاست تحدید نسل تجدید نظر کنیم. سیاست تحدید نسل در یک برهه ای از مان درست بود، یک اهدافی هم برایش معین کردند، آن طوری که افراد متخصص و عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۷۱ به همان مقاصدی که از تحدید نسل وجود داشت رسیدیم، از سال ۷۱ به این طرف باید سیاست را تغییر می دادیم، خطا کردیم؛ ندادیم. امروز باید این خطا را جبران کنیم .

کشور باید نگذارد که غلبه نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود. و این از بین خواهد رفت اگر به همین ترتیب پیش برویم. تا چند سال دیگر نسل جوان ما کم خواهد شد - که امروز قاعده

^۱ صحیفه نور، رهنمودهای امام خمینی، جلد ۷، ص ۳۹۳.

جمعیتی ما جوان است- و به تدریج دچار پیری خواهیم شد. بعد از گذشت چند سال، جمعیت کشور هم کاهش پیدا خواهد کرد؛ چو پیری جمعیت با کاهش زاد و ولد همراه است یک زمانی را مشخص کردند و به من نشان دادند که در آن زمان ما از جمعیت فعلی مان کمتر جمعیت خواهیم داشت.

اینها چیزهای خطرناکی است اینها را بایستی مسئولان کشور به جد نگاه کنند و دنبال کنند. در سیاست "تحدید نسل" حتما بایستی تجدید نظر شود و کار درستی باید انجام گیرد. این مسئله افزایش نسل و اینها جزو مباحث مهمی است که واقعا همه مسئولان کشور -نه فقط مسئولان اداری- روحانیو، کسانی که منبرهای تبلیغی دارند، باید در جامعه درباره آن فرهنگ سازی کنند از این حالتی که امروز وجود دارد - یک بچه، دو بچه - باید کشور را خارج کنند رقم صدوپنجاه میلیون و دویست میلیون را اول امام گفتند و درست هم هست ما باید به آن رقم‌ها برسیم.^۱

نتیجه ای که می توان از این آسیبها گرفت این است که گسترش فرهنگ رفاه زدگی و ادعای دفاع از حقوق برابر زن و مرد، از عوامل مهمی است که بحث اکتفا به حداقل فرزندآوری را ترویج کرد. هرچند عواملی مثل اشتغال مادران و کشاندن آنان به صحنه های فعالیت اجتماعی و ترک خانه و تبلیغات نادرست در مورد سیاه نشان دادن فرزندآوری و خطرات بهداشتی و اقتصادی که می تواند برای خانواده و جامعه در پی داشته باشد، در روی آوردن خانوارهای ایرانی به سیاست کنترل جمعیت دامن زده است. ازاین رو، امروزه که خطرات تحدید نسل و کنترل آن مشخص شده، لازم است تا با حمایت از خانواده های ایرانی و آگاه سازی آنان از اهداف دشمنان، زمینه های گذار از این تهدید اجتماعی و ملی را فراهم آوریم.

پیشنهادهای

در پایان، به منظور حل مشکلات جمعیتی کشور و دستیابی به الگوی توسعه پایدار، پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

۱. تشکیل شورای عالی سیاست گذاری و برنامه ریزی جمعیت با تأکید به منابع اسلامی؛
۲. رصد مداوم تحولات جمعیتی توسط مراکز علمی - پژوهشی معتبر در سطح کشور و منطقه و بررسی نیازهای آینده شناسانه جهان اسلام و ایران در بحث جمعیت؛
۳. انجام مطالعات عمیق در زمینه ارزیابی سیاست های جمعیتی گذشته، حال و آینده برای رسیدن به حد مطلوب جمعیت و جلوگیری از بروز عواقب پیش گفته؛
۴. تدوین سیاست های جامع جمعیتی.

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران نظام

منابع

۱. نوری همدانی، ۱۳۸۲؛ خرازی، «کنترل جمعیت» (بهار ۱۳۸۲)، فقه اهل بیت، سال نهم، ش ۳۳، ص ۲۴ - ۵۱.
۲. ابراهیم شفیعی سروستانی، همایش ملی «تغییرات جمعیتی و نقش آنها در تحولات مختلف جامعه»
۳. اکرم حسینی مجرد، جمعیت ایران افزایش یا کاهش، انتشارات شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳، ص ۱۷۸
۴. محمودی و مشفق ۱۳۹۰ مقایسه گذار سنی جمعیت ایران با کشورهای منتخب توسعه یافته
۵. صحیفه نور، رهنمودهای امام خمینی، جلد ۷، ص ۳۹۳.
۶. حسینی طهرانی، سید محمد حسین (۱۳۴۵)، کاهش جمعیت ضربه ای سهمگین بر پیکر مسلمین، مشهد، مؤسسه ترجمه و نشر دوره علوم و معارف اسلامی.
۷. دهخدا، علی اکبر (۱۳۴۹)، لغت نامه دهخدا، زیر نظر محمد معین، تهران، دانشگاه تهران.
۸. سالاری مقدم، مریم (۱۳۸۴)، مادران شاغل و تربیت فرزند، پایان نامه سطح ۲، مشهد، مؤسسه علمی - پژوهشی مکتب نرجس علیها السلام.
۹. سبحانی نیا، محمد، «تحدید خانواده، تهدید جامعه» (مهر ۱۳۹۱)، ره توشه راهیان نور، ش ۱، ص ۲۵-۵۰.
۱۰. عمید، حسن (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر.
۱۱. مشفق، محمود و همکاران (۱۳۸۹)، لزوم تجدیدنظر در سیاست های جمعیتی ایران، تهران، مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۱۲. معین، محمد (۱۳۸۵)، فرهنگ فارسی معین، تهران، امیرکبیر.
۱۳. مک کبین، بیل، «تأملی درباره خانواده تک فرزندی» (آذر ۱۳۸۲ و اسفند ۱۳۸۴)، سیاحت غرب، سال اول، ش ۶ و سال سوم، ش ۳۲، ص ۲۸-۳۸.
۱۴. گاردنر، جان ویلیام، جنگ علیه خانواده، تلخیص و تدوین معصومه محمدی، قم، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان. ص ۲۸۷.
۱۵. صادقی، مریم، جمعیت و توسعه: ابعاد و چالش ها، تهران، مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیت آسیا و اقیانوسیه.
۱۶. عباسی ولدی، چرا باید از سالمندی جمعیت نگران باشیم
۱۷. فولادی، محمد، نشریه معرفت
۱۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگزاران نظام